

op een ander plan dan de cultuur. De aandacht voor de religie is daarom allerminst compensatie voor de ontbrekende aandacht voor de cultuur.

Wie dus op grond van alleen het boek van Van Deursen zich een beeld zou willen vormen van de geschiedenis van de Republiek, zou geen flauw idee hebben van de fenomenale culturele bloei die het land te zien heeft gegeven en die in binnen- en buitenland nog altijd de aandacht trekt. De accenten worden bijna stelselmatig verkeerd gelegd. Wie Caspar Fagel was zal de meeste beoogde lezers een zorg zijn, wie Johannes Vermeer was wil de halve wereld weten en toch krijgt Fagel enkele bladzijden, terwijl Vermeer in een bijzin wordt afgedaan. Zelfs Descartes en Spinoza, wier maatschappelijke impact niet meer bestreden zal worden, komen er uiterst bekaaid af. En dat de Republiek een hoofdrol heeft gespeeld in de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw is Van Deursen — enkele obligate opmerkingen over Christiaan Huygens en Jan Swammerdam daargelaten — zelfs helemaal ontgaan. Ik zal niet beweren dat de verhoudingen helemaal omgedraaid hadden moeten worden; de politieke geschiedenis levert nu eenmaal een ordeningsprincipe dat de cultuurgeschiedenis niet kan bieden. Maar wie pas op pagina 160 het woord cultuur laat vallen en in totaal minder dan 10 procent van de ruimte besteedt aan die dimensie van het bestaan, heeft een karikatuur van de geschiedenis van de Republiek afgeleverd.

K. van Berkel

W. de Groot, ed., *The seventh window. The king's window donated by Philip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)* (Hilversum: Verloren, 2005, 301 blz., € 40,-, ISBN 90 6550 822 8).

Op 7 november 2003 vloog een werkkeet die tegen de Sint Janskerk in Gouda was geplaatst in brand. Gelukkig beschermde de aangebrachte dubbele beglazing de kerk, want het was bijna het einde geweest van het zich daarboven bevindende zevende raam (in de traditionele telling), het koninklijke, dat in opdracht van Philips II en zijn toenmalige echtgenote Mary Tudor in de tweede helft van de jaren vijftig van de zestiende eeuw door Dirck Crabeth werd gemaakt ter vervanging van een vorig raam dat bij de grote brand van 1552 verloren was gegaan. Het idee om een boek te wijden aan dit weinig bestudeerde gebrandschilderde raam kwam bij Wim de Groot op toen hij tussen 1993 en 1996 het 'carton' (de ontwerp-tekening) ervan restaureerde. Hij had daarvoor contact met Spanje en daaruit resulteerde een tentoonstelling van het 10 meter hoge 'carton' in het Prado. Het resultaat van dit initiatief is een buitengewoon mooi geïllustreerd boek met 21 bijdragen en een proloog van Geoffrey Parker. Deze zet al enige thema's aan die door het boek heen lopen. Ten eerste dat Philips in die jaren bezeten was van de noodzaak de Franse dreiging af te wenden, wat lukte in 1557 bij St. Quentin. Ten tweede dat hij gefascineerd was door de parallel met de figuur van de bijbelse koning Salomo en de machtsoverdracht van vader op zoon. Samen met Mary werd hij op drie gebrandschilderde ramen afgebeeld.

Zoals al duidelijk zal zijn behandelt het boek niet alleen de kunsthistorische kant van het onderwerp, maar biedt het ook veel historische achtergrond. Zo is er een artikel gewijd aan de versieringen en erepoorten bij de Joyeuse Entree van Philips II in 1549 in de Nederlanden, waarin D. Aristodemo en F. Brugman constateren dat in het Zuiden renaissance-elementen overheersten, die in het Noorden vrijwel ontbraken. Een weer afgedrukt artikel van Glyn Redworth uit de *English Historical Review* van 1997 behandelt de invloed van Philips II als koning in Engeland. Hij wilde het land niet in het Habsburgse rijk integreren maar wel gebruiken in de strijd tegen Frankrijk. Estrella Caverro Saiz behandelt van Spaanse zijde de opvolging van Philips na de abdicatie van zijn vader. K. Goudriaan analyseert de politieke houding van de Goudse regering, die hij niet particularistisch wil noemen. C. Ridderikhoff en Lucy Schlüter kijken naar het Goudse humanisme: naast Erasmus en Willem Hermans komt van alles achter elkaar aan de orde tot en met het feit dat Philips II een hondje had met de naam Salomo, dat misschien op het raam is afgebeeld. De brand van de kerk en de herbouw komen elders aan bod (B. van den Berg) evenals de muziek die gespeeld werd. (M. Biermans) M. Gout gaat op boeiende wijze in op de vraag in hoeverre de getallensymboliek van de bouwverhoudingen in de Franse kathedralen ook bij de bouw van de Sint Janskerk een rol speelde: eigenlijk niet zoveel, wèl in Den Bosch. Het tweede deel van het boek is gewijd aan het raam zelf. Jan van Damme laat zien dat het geven van opdrachten (en betalen) voor kerkraden een oude Habsburgse traditie was. De koning werd dan discreet benaderd door een hoge functionaris met contacten in de plaats zelf, die daàr weer was benaderd. Het lijkt vrijwel zeker dat deze rol werd vervuld door Viglius, die zeer waarschijnlijk ook de onderwerpen 'De inwijding van de tempel van Salomo' en 'Het laatste avondmaal' suggereerde. Wim de Groot werkt dat uit in twee artikelen over Viglius' activiteiten tijdens de beeldenstorm en de Habsburgse patronage en geeft een lijst van alle door de Habsburgers geschonken glazen. Bovendien geeft hij een verklaring waarom dit koninklijke raam in 1566 bewaard is gebleven. Juan Rafael de la Cuadra Blanco behandelt uitgebreid de fascinatie van Philips II met het koningschap van Salomo in het Escorial en Nederland en K. Smelik geeft een ontzuenderend, knap overzicht van wat we historisch nu echt weten van Salomo. Volgt een nogal speculatief antropologische verhandeling van R. Zorach wat ritueel en offer op het raam betekenen. Verder zijn er artikelen over de geschiedenis van de uitbeelding van 'Het laatste avondmaal', de heraldische aspecten van de afbeeldingen van het knielende vorstenpaar aan de voet van het raam, de praktijk van het tot stand komen van gebrandschilderde ramen in de zestiende eeuw, de vraag of de opdracht voor Crabeth prestigieus was en een overzicht van de (bijna) rampen die het raam overkwamen met de restauratiegeschiedenis (het laatste van H. den Dolder-de Wit). Dat naast veel afgedrukte documenten met vertalingen. Een volledigheid van onderwerpen die dit boek tot een waardevol bezit maken.

E. O. G. Haitzma Mulier

J. F. A. Wassink, *Van stad en buitenie. Een institutionele studie van rechtspraak en bestuur in Weert, 1568-1795* (Dissertatie Nijmegen 2004, Maaslandse monografieën LXVIII; Hilversum: Verloren, 2005, 363 blz., ISBN 90 6550 850 3).

Weert behoort sinds het begin van de negentiende eeuw tot het koninkrijk der Nederlanden. In de tijd van de Republiek maakte het deel uit van de Spaanse, later Oostenrijkse, Nederlanden als onderdeel van het Overkwartier van Gelre. Slechts tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog viel de stad, in de jaren 1702-1716, onder het gezag van de Haagse Staten-Generaal. Tot 1568 behoorden de heerlijkheden Weert, met omliggende dorpjes, en Nederweert bij het graafschap Horn. In dat jaar werd het gebied van Philippe de Montmorency — de graaf van Horn die met de graaf van Egmond een memorabel vaderlands duo vormt — geconfisqueerd. Die beslaglegging werd pas in 1610 geannuleerd en sindsdien waren het de prinsen van Chimay uit de familie de Croy-d'Arenberg, die als heer van Weert optraden.

De schrijver, thans gemeentearchivaris van Weert, heeft in de loop der jaren een diepgaande studie van 'zijn' stad gemaakt. Voor dit proefschrift, waarop hij in 2004 aan de Radboud Universiteit promoveerde, heeft hij de periode van het *ancien régime* gekozen. Als geen ander vertrouwd met de lokale geschied- en rechtsbronnen, behandelt hij de stof in drie delen: organisatie en samenstelling van de lokale overheid, justitie en politie. Jurisdictie en competentie van bestuurders en rechters in hun verschuivende relatie tot de centrale overheid in de loop van bijna drie eeuwen worden geanalyseerd. Onder het (oude) begrip 'politie' vallen bij Wassink alle aspecten van openbaar bestuur: van financiën en openbare veiligheid tot gezondheidszorg, nijverheid en onderwijs.

Waarom Weert? Deze stad, die in 1414 marktrecht verkreeg (zie ook J. C. M. Cox, *Repertorium van de stadsrechten in Nederland* (Den Haag, 2005) 238), is in de Gelders-Limburgse geschiedschrijving geen onbeschreven blad. Dankzij de gedetailleerde inventarisatie der archieven van de stedelijke 'rechter en administratie' leek de tijd voor een synthese rijp. Wassink heeft gemeend aan zijn studie, zoals het in 'de' wetenschap behoort, een doel- en probleemstelling te moeten meegeven — een hachelijke onderneming in het historische bedrijf. Enerzijds wil de schrijver de door hem gesignaleerde lokale ontwikkeling toetsen aan Max Webers grote theorie van toenemende bureaucratisering. En anderzijds meent hij de visie van Norbert Elias op het staatsvormings- en zelfs civilisatieproces in het geding te kunnen brengen zoals neergelegd in diens *Über den Prozess der Zivilisation*. "Toetsen" dan in de zin van het confronteren van Elias' theorie over staatsvorming-van-bovenaf met een opvatting als die van de mediëvist Peter Blickle over het communalisme: de gezagsvorming-van-onderop.

Het succes van zo'n confrontatie van een lokale ontwikkeling met een breed lange-termijn-proces staat of valt natuurlijk met de zinvolheid van de uitgangspunten. Hoe sympathiek mij het betrekken van Weber en Elias in de discussie ook is, een puur lokaal studieobject in een uithoek van het Europa-van-toen legt bij voorbaat al heel weinig gewicht in de schaal. Wassink heeft zich dat overigens terdege gerealiseerd en hij heeft zijn bevindingen dan ook gelegd naast die van andere, recente, studies over Alkmaar, Beverwijk, Purmerend en Zaandam (van Raadschelders) en van Wagenaar over de 'Sociëteit' van 's-Gravenhage. Maar dan nog: Weber en Elias bieden een grootse visie op